

FER HISTÒRIA DE LA FILOSOFIA CONTEMPORÀNIA

Francesc Torralba

En aquest article, el professor Francesc Torralba presenta d'una manera sintètica les claus fonamentals per a desenvolupar la història de la filosofia contemporània, matèria que imparteix des de fa més d'un decenni a la Facultat de Filosofia de Catalunya. Explora el sentit i els límits d'aquesta disciplina i els seus problemes inherents seguint el mestratge del professor Eusebi Colomer.

197

1. Filosofia de la història de la filosofia

La història de la filosofia no és una mera acumulació d'opinions, una exposició de mostres de pensament sense cap vinculació entre si. Si la història de la filosofia solament es considera com una enumeració de diverses opinions sobre el món, sobre l'home i sobre Déu i, si a més a més, totes aquestes consideracions es valoren com a igualment legítimes, certament la història de la filosofia es converteix en el que Hegel diria un relat inútil o, si es vol, en una investigació erudita, però que no té cap sentit estrictament filosòfic.

Partim del supòsit que hi ha, en aquesta llarga cadena d'autors, continuïtat i connexions, acció i reacció, tesis i antítesis i cap filosofia no es pot acabar d'entendre bé si no s'emmarca dins d'un context històric i no es llegeix a la llum de les seves relacions amb altres sistemes.

Si la història de la filosofia es concep com una mera col·lecció d'opinions aïllades, tampoc no se la pot considerar en sentit estricte ni com un progrés, ni tampoc com una ascensió en espi-

ral. No hi ha dubte, com diu Friedrich Copleston, que en la triàdica especulació hegeliana de la tesi (primer moment), la negació de la tesi (segon moment) i la negació de la negació de la tesi (tercer moment o síntesi), s'hi poden trobar exemples molt atractius d'una evolució del pensament segons aquesta lògica, però la tasca de l'historiador científic no consisteix precisament d'adoptar un esquema a priori i tractar després d'encabir els fets en aquest esquema.

Segons el nostre punt de vista, la història de la filosofia expressa l'esforç intel·lectual prolongat al llarg del temps per assolir la veritat a través de la raó discursiva. El terme final d'aquest esforç titànic és la veritat, la comprensió total de l'ésser humà, del món, de Déu i de la història. Entenem la història de la filosofia com una asímptota que s'acosta indefinidament cap a l'eix de les abscisses i de les ordenades, però mai no acaba de tallar-los. No partim d'una visió relativista o purament sincrètica de la història de la filosofia, sinó que l'entenem com una recerca transhistòrica de la veritat, d'una veritat que, en sentit estricte, ultrapassa la raó d'un sol home, però que s'albira i s'intueix a partir de l'esforçat treball de desentrellar l'estructura més íntima de la realitat.

2. La selecció: ismes i autors

La història de la filosofia és una matèria, en extensió i dificultat, no menor que la construcció d'un pont. Cal, doncs, realitzar una selecció d'entre gairebé una quasi inassolible plèthora d'escrits filosòfics, tot sospesant, d'una banda, si el text escollit s'adequa a un programa d'aquesta naturalesa, i d'altra banda, tractant de no escatimar al lector res del que el judici unànim dels savis considera d'importància fonamental. Per fer bé aquesta tasca, cal relegar en un segon terme les preferències particulars que el professor pugui tenir i no oblidar mai la seva condició de servent de la veritat i de l'educand.

No pretenem, doncs, haver assolit quelcom aproximadament complex, ni tampoc no tenim la intenció de transmetre nous coneixements científics, sinó que solament desitgem presentar panoràmicament la història de la filosofia contemporània de la manera més objectiva possible, però, a la vegada, sense estalviar-nos, quan sigui necessari i advertint l'educand, el nostre punt de vista crític i enraonat sobre un determinat isme filosòfic.

Com més ens atansem al present, més difícil és sospesar correctament la importància dels autors en la selecció que estem obligats a fer. El qui trobi un lloc espiritual en el socialisme científic, veurà en Karl Marx la figura central en el drama filosòfic del segle XIX; mentre que altres el veuran reflectit principalment en les figures d'Arthur Schopenhauer o bé de Friedrich Nietzsche. Pensem en altres esferes de la cultura diferents de l'àmbit filosòfic. Cap expert en música no dubtaria que els noms de Haendel, Bach, Haydn, Mozart marquen els cimals de l'evolució fins a l'entrada de Beethoven i Wagner. Però, qui és capaç de decidir quins noms de la música present afegirà un jutge futur a aquesta llista?

La nostra tasca serà, doncs, la de realitzar una selecció de la filosofia dels segles XIX i XX, no segons la peculiaritat dels punts de vista representats, sinó deixant parlar a cadascun d'ells, però escollint cadascú segons el seu rang espiritual, en la mesura que aquest sigui reconegut per tots nosaltres. Això serà més senzill de fer per al segle XIX que no pas per al segle XX, perquè ens manca, encara, una certa perspectiva històrica.

El problema de la selecció és molt difícil. Sense una bona càrrega de detalls, un llibre esdevé insípid i mancat d'interès; amb una càrrega excessiva de detalls, però, corre el perill d'esdevenir intolerablement llarg. Hem cercat, doncs, un compromís: parlem únicament d'aquells filòsofs que ens semblen realment importants i, amb relació a ells, esmentem tots aquells detalls que encara que no siguin fonamentals tenen una qualitat il·lustrativa o vivificadora.

3. La filosofia en el seu context

Seguint el mestratge del professor Eusebi Colomer que, en aquest punt, com en tants d'altres, és molt sintònic amb les tesis del també jesuïta Friedrich Copleston, cal insistir en la idea que solament es pot comprendre adequadament l'obra d'un filòsof i la raó de ser de la seva filosofia si hem entès primer el seu punt de partida històric. A la vegada, per estudiar profitosament la *Història de la filosofia contemporània*, cal tenir una certa simpatia, gairebé empatia psicològica, amb els filòsofs objecte d'estudi.

Cal que l'historiador conegui la personalitat del filòsof com a home, perquè això l'ajudarà a sentir-se introduït en el seu pensament i a veure'l, per dir-ho així, des de dins i a percebre les seves característiques i matisos. Cal que l'historiador es posi en la situa-

ció del filòsof que s'està estudiant, i repensi amb ell les seves tesis. Amb tot, aquesta preocupació per la personalitat del filòsof no ha de ser el centre de l'activitat de l'historiador de la filosofia. No creiem que la filosofia sigui la pura expressió d'un estat anímic, encara que, naturalment, els estats anímics d'un pensador condicionen intensament el seu mode de pensar i de raonar.

"Els filòsofs -diu Bertrand Russell- són, ahora, efectes i causes: efectes de llurs circumstàncies socials, de la política i de les institucions de llur època; causes (si són afortunats) de les creences que serviran de motlle a la política i a les institucions d'èpoques posteriors. En la majoria de les històries de la filosofia, tots els filòsofs apareixen aïllats, com si visquessin en el buit; llurs opinions són exposades sense cap connexió; com a màxim, es parla únicament de llur relació amb filòsofs anteriors. Jo he intentat, ben al contrari, de presentar tots els filòsofs, fins allí on ho permet el respecte a la veritat, com un producte del seu milieu, homes en els quals es cristal·litzen i concentren pensaments i sentiments compartits, d'una forma vaga i difusa, per tota la comunitat de què formen part"¹.

200

Comprendre íntegrament el pensament d'un filòsof, els seus assoliments i els seus matisos no és tasca fàcil. De fet, això no és possible quan es tracta d'abordar un llarg període de temps. Cal especialitzar-se i, en fer-ho, es perd la visió de conjunt, però s'aprofundeix en algunes figures nuclears. L'especialista necessita, doncs, un gran aparell d'erudició, però li és essencial, si ha de ser autèntic historiador de la filosofia, no carregar-se fins a tal punt de material erudit i d'observacions i detalls que l'incapaciï per penetrar en l'esperit de la filosofia objecte d'estudi i per fer-la reviure en els seus escrits o lliçons. L'erudició és necessària, però, en cap cas, és suficient per articular una bona història de la filosofia.

4. El problema metodològic

El conreu de la *Història de la filosofia contemporània* exigeix superar un conjunt d'esculls metodològics. La correcta presentació d'un autor exigeix un aprofundiment en la seva vida i en els textos que va forjar al llarg de la seva biografia. Cal fer un esforç per evitar la simplificació i l'encasellament d'un autor en ismes on no

¹ B. RUSSELL, *Història social de la filosofia*, Tom I, Edicions 62, Barcelona, 1967, p. 5-6.

encaixa prou bé la seva aportació filosòfica. També cal saber distingir l'autor de l'isme que genera, perquè, en ocasions, l'isme és una imatge deformada o esbiaixada de l'obra de l'autor. Cal anar, doncs, sempre que sigui possible, a les fonts i també suscitar l'interès de l'estudiant perquè no es conformi amb la imatge que el professor li presenta, sinó que ell mateix cerqui l'ànima de l'autor a través dels textos que va escriure.

Des del nostre punt de vista, cal partir dels textos originals de l'autor i a l'hora cal aprofundir meticulosament en el context cultural, polític, social i religiós de l'autor en qüestió per comprendre a fons per què defensa el que defensa. La dificultat que té la filosofia contemporània és que és un període de la història obert, sempre receptiu a noves aportacions i corrents filosòfics. No es pot acabar de presentar d'una manera definitiva, sinó que sempre té un punt de provisionalitat, perquè, d'una banda, es forja una nova filosofia, però, de l'altra, manca la distància per poder esbrinar la magnitud d'aquest pensament i la seva projecció futura. Cal, doncs, estar atents a les noves creacions i aportacions filosòfiques, a les que tot just es presenten ara en societat; però, igualment, cal tenir l'habilitat per saber relativitzar i no caure en aquella obsessió pel que és nou, allò que Jacques Maritain va anomenar *novolatria*.

No sabem quins autors del present assoliran el que Hans Georg Gadamer anomena clàssics, perquè això solament ho podem saber a posteriori. Només aquells que superen la prova del temps o bé el vaivé de les modes esdevenen clàssics del pensament, però en el moment de fer història de la filosofia contemporània no tenim clarat respecte aquest punt.

"Estudiar esa etapa de la historia de la filosofía más cercana a nosotros que solemos denominar filosofía contemporánea -afirma Manuel Cruz- constituye en un determinado sentido (y por paradójico que a primera vista pudiera parecer) una tarea especialmente complicada. La proximidad, cuando no la inmediatez, a aquello de lo que se está hablando juega con frecuencia, a quien se aproxima a su propio tiempo con ánimo curioso, malas pasadas. Cualquiera que desee componerse una primera idea del tamaño de la dificultad que dicho acercamiento engendra puede hacer la prueba de intentar vaticinar quiénes, de entre los que hoy son tenidos por filósofos notorios, merecerán el interés de los tiempos venideros"².

² M. Cruz *Filosofía contemporánea*, Taurus, Madrid, 2002, p. 9.

5. Diferència entre *actual* i *contemporània*

Cal distingir, nítidament, entre filosofia contemporània i filosofia actual. La filosofia contemporània abasta un període relativament extens, anterior al present immediat; mentre que la filosofia actual és la que ara, en aquests moments, s'està articulant en algun lloc del món. Hi ha autors que van escriure i pensar durant el segle XIX, però que són plenament contemporanis, perquè les seves inquietuds, reflexions i aportacions sintonitzen plenament amb el nostre temps, amb l'esperit de l'època que deien els pensadors romàntics (*die Geistzeit*). Hi ha autors -diem- que s'avancen al seu temps, perquè les seves idees no sintonitzen amb els seus coetanis històrics, però sí que tenen una clau de recepció posterior. Són autors contemporanis, encara que, certament, alguns d'ells fa més d'un segle que van morir.

"Lo contemporáneo -afirma Manuel Cruz- no se identifica con el presente en sentido estrecho, esto es, con la actualidad, como se dijo hace un instante. La identificación entre contemporáneo y actual (a la manera, por ejemplo, en la que se utiliza el término 'actualidad' en el lenguaje periodístico) se debe a muchos factores, que no corresponde analizar en este momento. En cualquier caso, lo que importa es que dicha identificación se ha consolidado tanto en nuestra sociedad que ha pasado a formar parte de lo que bien pudiéramos llamar el sentido común de la gente de hoy. Tendemos espontáneamente -no hay razón para negarlo- a identificar casi sin crítica a los autores vivos con nuestros contemporáneos, de la misma manera que nos cuesta mucho reconocer en esa condición a filósofos, por ejemplo, de los años treinta"³.

I afegeix: "Si nos empeñamos en identificar la contemporaneidad con ese 'aquí y ahora' en permanente cambio que constituye la actualidad, no disponemos de ningún lugar estable desde el que hablar"⁴.

³ M. CRUZ, Op. cit., pàg. p. 11.

⁴ M. CRUZ, Ibídem.

6. Justificació del començament

En aquesta disciplina, hi ha debat intel·lectual al voltant del començament de la història de la filosofia contemporània. No sempre hi ha consens respecte quin és l'autor que marca l'inici de la filosofia contemporània. En termes generals, s'acostuma a prendre com a referència d'inici de la filosofia moderna René Descartes (1596-1659), però en filosofia contemporània s'acostuma a prendre com a referència la filosofia posthegeliana, és a dir, el pensament que es forja com a reacció o resposta al pensament del filòsof idealista Friedrich Wilhelm Hegel (1770-1831). En aquest punt, ens situem en la mateixa posició de Johannes Hirschberger i també d'Eusebi Colomer.

Diu Johannes Hirschberger: "Comenzar la exposición de la filosofía contemporánea por el tiempo que se sigue inmediatamente a Hegel no ha de resultar tan extraño como a primera vista podría parecer. Hegel se sintió a sí mismo como final de una época, y estuvo en lo cierto. Lo que viene detrás de él tiene más de afinidad con nuestro siglo XX que con el tiempo anterior a Hegel. Materialismo, Nietzsche y filosofía de la vida, Kierkegaard, metafísica inductiva, neokantismo y neoescolástica, que llenan los dos últimos tercios del siglo XIX, perduran aún en el siglo XX, y en muchos aspectos puede incluso afirmarse que es ahora cuando desarrollan su peculiar eficacia. Otros capítulos pertenecientes al haber espiritual de nuestro presente, como fenomenología, empirismo logístico y filosofía de la existencia, no están al menos desconectados de ese pasado inmediato"⁵.

 203

7. Anar a les arrels

La història de la filosofia, tal com suggereix José Ortega y Gasset en el pròleg a la *Història de la filosofia* d'Émile Bréhier, és com el retorn del filòsof a l'origen de la seva tradició⁶. Aquest retorn no és nostàlgia, ni desig de quedar-se en aquella hora inicial. En retrocedir, el filòsof ho fa amb el propòsit de tornar al present, a ell mateix, a la seva actualitat.

⁵ J. HIRSCHBERGER, *Historia de la filosofía*, vol. II, Herder, Barcelona, 1981, p. 238

⁶ J. ORTEGA Y GASSET, *Prólogo*, en E. BRÉHIÉR, *Historia de la filosofía*, vol. I, Editorial Sudamericana, Buenos Aires, 1956, p. 40.

El professor d'*Història de la filosofia contemporània* no pot acontentar-se a contemplar l'avinguda dels sistemes filosòfics tot mirant-los des de fora com un turista que contempla monuments urbans. Cal que els sàpiga veure de lluny i això només és possible si parteix de la necessitat que els ha engendrat. Per això, cerca submergir-se en l'origen de la filosofia, per tal de tornar des d'allí al present tot lliscant per la intimitat de l'evolució filosòfica.

"El filósofo -dijo Johannes Hirschberger- no puede limitarse a ver la actualidad simplemente en la generación en que vivimos. Filosofar es entender. Entender requiere decir calar hasta las raíces. En ellas tiene su punto de arranque nuestro tiempo. (...) Lo actual y lo emotivo que matiza necesariamente toda exposición de la filosofía del momento en que se vive, encierra siempre el riesgo de una visión superficial. Para obviarlo, dirigimos antes la mirada a las raíces de este momento cultural, en la esperanza de que el pensamiento escrutador, una vez puesto en la pista, no perderá profundidad (...) La filosofía actual ha de estudiarse primariamente en el pasado. Quien no lo hace así, tendrá en sus manos lo actual, pero sin filosofía"⁷.

204

Entenc que fer història de la filosofia és ja fer filosofia, en la mesura que suposa entrar en contacte amb els grans pensadors i discutir amb ells les grans qüestions de l'existència humana. Cal presentar tan fidelment com sigui possible la filosofia d'un autor, evitant tot judici crític i valoratiu mentre s'exposa, però, a la vegada, cal que l'historiador sàpiga prendre part en la cosa i, a manera d'observació crítica posterior, articuli la crítica quan sigui necessari, posant de manifest sempre la distinció entre el pensament de l'autor i la reflexió crítica de l'historiador sobre aquell autor. La selecció d'autors i de corrents filosòfics no ha d'estar feta a partir de criteris valoratius fets a priori i tampoc a partir de les *filies* i les *fòbies* que, irremissiblement, generen les filosofies, sinó que cal fer-la tenint en compte el bé de l'educand, el que cal que sàpiga per tenir una visió panoràmica i al més exhaustiva possible de la riquesa de pensament que s'ha elaborat durant la nostra contemporaneïtat.

⁷ J. HIRSCHBERGER, Idem.

8. L'herència d'Eusebi Colomer (1923-1997)

El professor que ha marcat més decisivament la meua manera d'entendre la història de la filosofia contemporània i el mode de portar-la a terme és el professor Eusebi Colomer (1923-1999). He estat deixeble seu i ell va ser el president del tribunal de la defensa de la meua tesi doctoral en filosofia (1992).

En la Miscel·lània que la Facultat de Filosofia de Catalunya, la Facultat de Filosofia de la Universitat de Deusto i la Facultat de Teologia de Catalunya van oferir al professor Eusebi Colomer com a reconeixement del seu mestratge, es va considerar que el títol més adequat per caracteritzar la personalitat i l'obra de Colomer havia de ser: *Pensar en diàleg*.

Tota l'obra de Colomer, des dels seus inicis fins al final de la seva vida, és una obra constitutivament dialògica. Estableix diàleg amb pensadors propers i llunyans a la seva pròpia visió de la realitat i mira de cercar la veritat última a través d'aquest exercici que es pot veure àmpliament reflectit en els seus textos. Es tracta d'un diàleg incloent, obert a una veritat que és més enllà dels interlocutors que prenen la paraula. És un diàleg sense fronteres, sense complexos, amb els presents i amb els pretèrits.

205

En el seu diàleg amb els autors clàssics, Colomer no es deixa portar per prejudicis o preconcepcions, tampoc per actituds desqualificadores, sinó que llegeix atentament les seves obres i escolta, amb finor intel·lectual, les seves veus, per tal de comprendre què diuen aquests autors i per què diuen el que diuen. Situa la veu en el seu context i mira d'estudiar la genealogia d'aquell pensament per tal de comprendre, i no tan sols d'entendre, els continguts de les seves tesis. Aquesta comprensió no significa, ni de bon tros, identificació amb el pensament aliè, però sí que possibilita una captació de la situació vital de l'altre que manca en altres aproximacions coetànies a l'esforç de Colomer.

En aquest diàleg obert i serè, Colomer evita l'esmena a la totalitat i és partidari de cercar aquelles "llavors de veritat" que, segons el seu criteri, també és possible trobar en l'ateisme clàssic. S'adona, però, que l'acord és complex i difícil, perquè els punts de partença dels interlocutors que intervenen en el diàleg són molt diferents i, a voltes, clarament contraposats. El diàleg filosòfic s'articula a partir d'un fons de creences o de preconcepcions que són assumides

emocionalment i vitalment pels pensadors i que, molt sovint estan tan arrelades a l'ésser que és molt difícil distanciar-se'n i mirar de posar-les "entre parèntesi". D'aquí la importància que té el principi d'honestedat del diàleg filosòfic que, segons el nostre professor, ha de consistir a fer l'esforç per explicitar aquest fons de creences, com diria Ortega, a partir del qual es generen idees filosòfiques.

Eusebi Colomer ho expressa d'aquesta manera: "Els grans desacords entre els filòsofs són desacords prefilosòfics. No es pot ocupar voluntàriament un lloc qualsevol en el món de l'esperit. Dit d'una altra manera: no es pot prescindir de la pròpia cosmovisió. L'honestedat intel·lectual consisteix a reconèixer-ho i explicitar-ho. En el món de l'esperit no hi ha actituds neutres o verges. No hi ha, doncs, com pensava Husserl, una filosofia pura i sense pressupòsits, per tal com el primer pressupòsit de la filosofia és l'home concret, diversament condicionat, que filosofa. Tampoc el pensador no creient no està immune de determinats pressupòsits prefilosòfics; tampoc ell no existeix, com a pensador, en l'*epokhé* o suspensió contínua de les pròpies conviccions. La pretensió de començar de zero és una de les grans il·lusions que reapareixen de manera recurrent al llarg de la història de la filosofia"⁸.

206

I afegeix: "És fals pensar que l'actitud del no creient és més verge o neutral que la del creient, que aquest últim està 'marcat' i el primer no. Tots estem marcats, cadascú per la seva pròpia creença. També el filòsof no creient parteix de la seva pròpia cosmovisió, tan objecte de creença com la cosmovisió del creient. En ambdós casos hi ha una ineliminable heteronomia. Pensar és sempre 'repensar' i, per tant, pensar des d'una situació determinada. No es tracta, doncs, de pretendre començar sense pressupòsits sinó de reconèixer-los i explicitar-los"⁹.

Aquest principi d'honestedat és clau per entendre la manera com el professor Colomer dialoga amb els pensadors de la història i com comprèn ell mateix la tasca d'historiar la filosofia. No partim mai de zero. No hi ha una història objectiva de les idees, ni pot ser-hi mai, perquè el qui fa història no és un subjecte ahistòric, acul-

⁸ E. COLOMER, *Tres pensadors medievals enfront de la qüestió de Déu*, Publicacions de la Facultat de Filosofia de la URL, Barcelona, 2002, p. 49.

⁹ *Ibidem*.

tural o alingüístic. La pretesa neutralitat de l'historiador agnòstic o ateu és, segons ell, tan discutible com la del qui es presenta, aparentment, neutral des d'una opció de fe.

En tot historiador hi ha, en el subsòl de la seva consciència, un marc de creences i de concepcions prefilosòfiques que operen en ell i des d'on realitza l'acte de pensar. En una línia molt propera a la filosofia hermenèutica de Hans Georg Gadamer, Colomer explica les condicions de possibilitat d'una interpretació honesta dels pensadors.

Tota la seva obra escrita és un exemple evident d'aquest diàleg autèntic i amical. Dialoga amb autors molt allunyats de les seves perspectives filosòfiques. D'entrada, mostra una receptivitat i una atenció envejables. No té el neguit del professor jove que ha de refutar ràpidament les tesis dels seus adversaris, ni tampoc tracta de cercar una drecera que li permeti d'evitar-se interrogants més grans. La seva honestedat en l'estudi és inqüestionable. Analitza amb profunditat les seves obres, consulta les edicions crítiques, la literatura especialitzada, i posteriorment fa la seva síntesi personal. Un exemple d'aquest enfocament és el seu estudi sobre la teologia radical dels anys seixanta.

207

En el pròleg del llibre, ens explica la seva metodologia i l'abast de la seva obra. Es proposa un diàleg serè amb aquest corrent teològic de la mort de Déu. Diu així: «Enllaçat íntimament amb aquesta exposició històrica, he esbossat també un diàleg teològic. En aquest diàleg, com és natural, no solament s'escolta l'interlocutor, sinó que també se li fan preguntes, s'està d'acord amb les seves respostes o se'n dissenteix. Un diàleg com aquest, on es troba en joc el nucli central de la fe cristiana, no seria honest que fos abordat sense una sinceritat absoluta i total, una sinceritat que malda per associar el respecte per la persona i l'actitud teològica de l'interlocutor amb la lleialtat envers allò que un mateix, com a membre de la comunitat de fe que és l'Església, té per veritat revelada.»¹⁰

L'honestedat intel·lectual i la coherència interior són els eixos vertebradors del diàleg filosòfic i teològic. No amaga el rostre darrere l'ambigüitat o darrere l'erudició, sinó que explicita la seva

¹⁰ E. COLOMER, *Déu, viu o mort?*, Nova Terra, Barcelona, 1970, p. 9.

postura, el seu lloc de discussió, sense complexos i sense ampul·lositats. El diàleg cal que respecti la persona humana, la seva dignitat i el seu pensament, però respectar-lo no vol dir compartir les mateixes tesis, sinó valorar-lo i reconèixer-lo com una actitud. Es disposa a estudiar els autors amb lleialtat al propi pensament i fidel a la seva fe en Déu.

Colomer defuig sempre de l'ambigüitat d'alguns historiadors i de l'actitud intel·lectualment tèrbola d'alguns filòsofs. En el pròleg citat afegeix: «Aquest treball no pertany a aquell tipus d'exposicions històriques, amables i innòcues, on l'autor amaga el seu veritable rostre intel·lectual darrere el rostre dels personatges que estudia. Es tracta més aviat de quelcom ben diferent: d'unes línies escrites amb respecte i comprensió envers els protagonistes d'una aventura teològica nova i audaç...»¹¹

Aquesta actitud equilibrada que compagina respecte i distanciament personal és difícil d'assolir. L'experiència ens mostra que l'historiador de la filosofia cau molt sovint en un dels dos extrems: o bé critica ferotgement determinats pensadors o bé queda absorbit sota el seu entusiasme. Sap trobar el terme mitjà en la valoració i en l'estudi dels autors. Aquest fet és prou palès si tenim en compte que els seus llibres d'història de la filosofia són llegits, estudiats i citats per intel·lectuals i professors que parteixen de posicions filosòfiques molt allunyades de les seves.

En la investigació històrica, Colomer és prou conscient que la neutralitat, l'objectivitat pura, no és possible a cap historiador. Cada historiador s'apropa a l'immens llegat de la filosofia occidental des del seu prisma personal, des del seu *Lebenswelt*, com diria Husserl, o bé des del seu món de creences i d'idees, com diria Ortega y Gasset. La visió de la història queda segellada per la pròpia mirada. Això no vol dir, però, que fer història de la filosofia sigui una empresa absolutament subjectiva i personal. Hi ha criteris de treball i de metodologia universalment vàlids, però la manera d'emprar-los i de fer-los patents és pròpia de cada historiador.

En aquest sentit, les paraules de Colomer en el pròleg de la seva monumental obra *El pensamiento alemán de Kant a Heidegger* (3

¹¹ Déu, 9.

volums) són especialment significatives: «No existe una historia neutral, al menos en el ámbito de la historia del espíritu. Si el filósofo, a diferencia del científico, se sitúa frente a su objeto en la actitud de actor y no sólo de espectador, si una pregunta verdaderamente filosófica es aquella en la que se halla desde siempre incluido el mismo preguntante, no sería razonable exigir de una obra histórico-filosófica una imposible neutralidad. Naturalmente tampoco se trata de lanzarse en brazos de un partidismo sectario que mide a otro tipo de pensamiento con el propio rasero y se hace así ciego a lo que hay de progreso, de auténtica novedad, en la historia de las ideas. En cualquier caso el autor de esta historia no ha pretendido ser neutral, tampoco sectario o partidista, pero sí comprometido con una determinada concepción de la verdad y del quehacer filosófico como quehacer inevitablemente meta-físico que, por no ser hoy, en nuestro escéptico o cansado mundo intelectual, lo que se llama moneda corriente, constituya acaso una interesante novedad».¹²

En aquest cas, Colomer torna a expressar les seves línies de fons, el *Hintergrund* filosòfic de la seva història de la filosofia, o per dir-ho amb altres paraules, la seva perspectiva intel·lectual. Val la pena de considerar-la, perquè no és una perspectiva gaire compartida en el nostre hemisferi cultural. Narra una història de la filosofia que accentua la dimensió metafísica del pensament humà. Diu explícitament que entén el quefer filosòfic com a quefer metafísic. Per tant, ens situem davant d'un historiador que accentuarà aquells aspectes de la història del pensament que es refereixin particularment a qüestions metafísiques, per tant, ontològiques i teològiques.

Associar la història de la filosofia a la història de la metafísica no em sembla gens desencertat, sinó més aviat al contrari. Les grans preguntes de la filosofia occidental traspassen el marc físic, el marc social i polític, i enfonsen la seva llavor en el sòl metafísic. La gran filosofia de tots els temps s'ha caracteritzat pel seu nervi metafísic i per la profunditat dels seus interrogants. Plató, Aristòtil, sant Tomàs, Kant, Nietzsche i Heidegger aixequen el seu discurs filosòfic a partir de la pregunta metafísica. Sense passar

¹² E. COLOMER, *El pensamiento alemán de Kant a Heidegger*, vol. I, Herder, Barcelona, 1986, p. 11.

per alt les qüestions epidèrmiques del pensament, s'introdueix en la terra aspra i àrida de la metafísica. Aquesta aproximació vertical i profunda als autors i al seu pensament permet d'entendre les seves posteriors formulacions en el camp de l'ètica, de la política, del dret, etcètera.

L'aproximació metafísica és, doncs, l'aproximació més universal, més profunda i omniabastant. Permet de comprendre tot el pensament de l'autor i permet d'agermanar tots els grans pensadors sota uns mateixos interrogants: quin sentit té la història?, d'on venim?, cap a on anem?, som lliures?, existeix Déu?, què hi ha darrere la mort?... Són els interrogants de sempre que s'hereten de generació en generació, de cultura en cultura i de poble en poble. Són els interrogants que neguitegen l'home i que li causen allò que Kolakowski anomena *horror metaphysicus*.

Aquesta perspectiva metafísica en la lectura històrica de la filosofia és, doncs, valuosa per la universalitat i l'amplitud de mires que comporta. Ell mateix reconeix que és possible que aquesta perspectiva profunda i substancialista sorprengui en un temps com el nostre marcat per la devaluació del discurs ontològic i per la superació de la metafísica. En aquesta atmosfera, presidida per la mort de Déu (Nietzsche), per la *Verwindung* de la metafísica (Heidegger) i l'adveniment inesperat del *pensiero debole* (Vattimo), la història de la filosofia de Colomer és un contrapunt interessant i digne de considerar.

Aquest enfocament metafísic de la història de la filosofia comporta, com és obvi, una atenció minuciosa al tema de Déu i als diferents tractaments que ha rebut la qüestió teològica en el llarg camí de la filosofia occidental. La pregunta per l'existència de Déu, per la seva natura i pels seus atributs és una d'aquelles preguntes perennes en el teixit del pensament humà. Kant deia que era un dels inevitables deures de la raó pura (*unvermeidliche Aufgabe der reinen Vernunft*). Colomer dedica una atenció especial a investigar les diferents aproximacions al problema de Déu. M'atreveria a dir que, de tots els interrogants metafísics que investiga, la pregunta per Déu ocupa gran part de la seva reflexió. La seva mirada històrica és, doncs, una mirada metafísica i teològica.

Colomer justifica, però, aquesta atenció al problema de Déu. El primer motiu és el més insubstancial. Bona part de la seva docència ha estat exercida en facultats eclesiàstiques o teològiques.

Aquesta peculiaritat i el perfil del destinatari expliquen l'atenció que el professor manté respecte del tema de Déu. Això no obstant, hi ha una raó molt més profunda i convincent. L'expressem amb les seves pròpies paraules: «Cuando uno conoce más de cerca esa gran etapa del pensamiento (de Kant a Heidegger), tanto más se percata del importante papel que en su origen y desarrollo tuvo la Teología. Nietzsche no se engañaba al señalar, aunque fuera en son de burla, que por las venas de la filosofía corría sangre teológica. Él mismo no fue ninguna excepción...».¹³ I afegeix: «Según una conocida distinción de Ortega, las ideas se tienen, pero en las creencias se está. Ahora bien, el horizonte de creencias del hombre europeo ha sido determinado decisivamente por el cristianismo. Por ello, entre nosotros, se han dado en mayor o menor medida filosofías cristianas o anticristianas, teológicas o antiteológicas... El mismo ateísmo humanista del siglo XIX, el ateísmo de Feuerbach, Marx o Nietzsche, en su tremenda radicalidad, es algo que sólo podía aparecer en un mundo marcado por el cristianismo».¹⁴

En efecte, el pensament occidental, des del segle I fins a l'actualitat, neix i creix en el subsòl de la tradició judeocristiana. Aquest fet marca decisivament el tarannà teològic i metafísic de la filosofia. Resulta impossible d'entendre els pensadors ateus del segle de la sospita sense tenir en compte aquest rerefons judeocristià. Fins i tot l'autor més allunyat i visceralment enfrontat a la tradició judeocristiana, és hereu d'aquesta tradició encara que sigui de manera reaccionària. La mateixa idea l'expressa en un text molt recent: «Ho vulguem o no, la nostra cultura és històricament un humanisme religiosament fonamentat, d'arrels cristianes, on el moment humanista guarda la religió de les seves temptacions totalitàries i irracionals i el moment religiós guarda l'humanisme de cloure's sobre ell mateix en l'autosatisfacció i en la ceguesa, enfront de les forces de violència i mort que hi ha en l'home.»¹⁵

Des d'aquest punt de vista, l'orientació metafísica i teològica de la història de la filosofia del professor Colomer està del tot justificada i és coherent amb el llegat més profund de la nostra mateixa tradició cultural. Amb modèstia i tenacitat, tractarem de fer una

¹³ *El pensamiento...*, I, 11.

¹⁴ *El pensamiento...*, I, 11-12.

¹⁵ AA.VV., *Desafiaments culturals dels anys 90*, Cruïlla, Barcelona, p. 149.

història de la filosofia contemporània a partir de les pautes metodològiques i els consells pràctics que es deriven del mestratge d'Eusebi Colomer.

9. Història de les idees i Història de la filosofia

La *Història de la filosofia contemporània*, si vol ser fidel, no pot ser la història abstracta de les idees i dels sistemes, separats de les intencions dels seus autors i de l'atmosfera moral, social, cultural, política i religiosa en què van néixer. La filosofia no viu al marge de la resta de la vida espiritual, que es manifesta, a més a més, en les ciències, en la religió, en l'art, en la vida moral i social.

La filosofia, com a disciplina que és, pren els valors espirituals del seu temps, per aprovar-los, criticar-los o transformar-los. No és indiferent a l'entorn on es desenvolupa, sinó que és receptiva a l'atmosfera intel·lectual i espiritual que hi ha i ordena jeràrquicament els valors que s'hi manifesten. En aquest sentit, doncs, ens proposem també connectar la història de la filosofia amb la història general i la història de les diverses disciplines de l'esperit, en particular, la teologia, i tractarem d'evitar que la filosofia es converteixi en una tècnica independent de les altres.

Aquestes relacions amb les altres disciplines espirituals no són, en cap moment, uniformes ni invariables al llarg del temps, sinó que es presenten de manera molt diferent, segons l'època i els pensadors. L'especulació filosòfica pot veure's, de vegades, orientada cap a la vida religiosa; de vegades, cap a les ciències experimentals; de vegades, cap a la política i la moral.

La *Història de la filosofia contemporània* ens ensenya que el pensament filosòfic no és una d'aquelles realitats estables que, un cop trobades, subsisteixen com una invenció tècnica. Aquest pensament està en contínua discussió, en continu perill de perdre's en fórmules que, en fixar-lo, el traïxen. Des del nostre punt de vista, la vida espiritual no rau en el treball acabat, ni en la possessió d'una pretesa veritat adquirida, sinó en l'exercici continuat.

La *Història de la filosofia*, en sentit tradicional, té com a objecte el conjunt de concepcions i teories que, amb pretensió d'aconseguir veritats últimes per a l'home, han elaborat els filòsofs i pensadors. No obstant això, en la Història de les idees, aquestes s'estudien com un dels instruments -potser el més important- que l'ho-

me utilitza en la seva lluita per la vida i en les seves necessitats vitals d'adaptació al medi. Des d'aquest punt de vista, l'historiador de les idees es troba ben sovint amb el mateix conjunt d'idees filosòfiques que l'historiador, però en lloc de dirigir la seva atenció al nucli més teòric i abstracte d'aquestes idees, les enfoca cap a l'aspecte que ofereixen i els canvis que pateixen, quan passen a formar part d'allò social o individual.

Tenint en compte aquesta primera distinció, crec que cal establir una sèrie de notes caracteritzadores de la *Història de les idees* com a contraposada a la *Història de la filosofia*:

a. La *Història de la filosofia* és més modesta que la *Història de les idees*, perquè no té les pretensions escatològiques i megalomàniques que té aquella. No tracta, doncs, de descobrir veritats eternes -tal com passa amb aquella disciplina que hom acostuma a considerar intrínseca a tot el quefer filosòfic- sinó simplement de donar fe de l'activitat filosòfica de l'home.

b. Presenta un caràcter testimonial de la història intel·lectual de l'home, mentre que la *Història de les idees* es caracteritza per un intent d'investigació i coneixement de la realitat -l'ésser, Déu-, que pot ser a través de la pròpia història filosòfica. Davant d'aquesta pretensió de trobar veritats eternes que descobreixin el misteri últim de l'home, la *Història de les idees* només cerca oferir el testimoni d'allò que l'home ha pensat al llarg de la seva evolució històrica.

c. L'objecte de la *Història de la filosofia* té un caràcter existencial, atès que estudia les idees sorgides en el curs de l'existència. Ans al contrari, la *Història de les idees* pertoca als elements abstractes, al joc de les idees entre si, sense atendre a la seva relació amb els individus en particular o amb la societat en general; en aquest sentit, la filosofia apareix com quelcom allunyat de la vida i sense aparent relació amb ella.

d. La *Història de la filosofia* és menys sistemàtica, però no menys científica que la de les idees. Quan recull els elements extraintel·lectuals -impulsos, necessitats, interessos, condicionaments- que influeixen en l'evolució intel·lectual, pateix l'element sistemàtic que ha constituït tradicionalment una de les claus de la Filosofia. Ara bé, això no vol dir que la *Història de la filosofia* sigui menys científica; al contrari, creiem que ho és més, atès que recull dades

i fets que la *Història de les idees* no pren en consideració. Precisament ha estat pel fet d'identificar allò científic amb allò sistemàtic que l'estructura científica de la Filosofia s'ha ressentit en les seves més brillants representants. En gran part, considerem que la concepció tradicional de la ciència (sistema) és el que ha mantingut el prestigi social i acadèmic de la Història de la filosofia, avui insostenible -almenys en aquest sentit tradicional-, pels avenços crítics del neopositivisme (sobretot pel que fa a la metafísica).

e. La *Història de les idees*, tot i estar constituïda per tota la gamma d'idees polítiques, literàries, estètiques, etc., ho està preferentment per les idees filosòfiques, que són com el contingut paradigmàtic -per dir-ho així- d'aquesta disciplina. En una paraula, si dins de la història en general la importància de les idees és molt gran, dins del desenvolupament general de les idees, les filosòfiques tenen una importància especial.

La tesi que crec que es desprèn d'aquests cinc trets -i sobretot d'aquest últim- és que l'origen de la *Història de les idees* està relacionat amb la *Història de la filosofia* i és, en certa manera, un producte dels canvis que aquesta ha experimentat en els darrers temps. La *Història de les idees filosòfiques* adquireix així importància com a conseqüència, sobretot, de la rellevància assignada als elements socials en el progrés de les Ciències Humanes en el nostre temps; en aquest àmbit, es produeix una situació que ve donada simultàniament -i pel que fa a la disciplina que ens interessa- per la crisi de la metafísica al segle XIX i de tota la filosofia en el present. Sobre aquesta doble crisi incideixen circularment les conseqüències que per a la mateixa filosofia porten les aportacions de les Ciències Socials.

10. Problemes, límits i criteris

La producció filosòfica actual -si més no als països de l'Europa continental- consisteix sobretot en treballs sobre la història del pensament. D'aquest fet, però, no n'hem de treure conclusions equivocades. Seria un error suposar que la història de la filosofia, com a disciplina acadèmica i com a activitat intel·lectual, ha assolit un grau satisfactori de definició en el nostre temps.

Aquesta denominació, diguem-ho clar, és lluny de designar avui en dia una tasca unificada i específica. La realitat és que poden ser legítimament anomenades "història de la filosofia"

unes tasques palesament heterogènies, orientades pels mètodes més diversos, i adreçades a unes finalitats que sembla difícil poder conciliar. En tot cas, ningú no gosarà discutir que els textos d'història de la filosofia, tant si el seu escrutini abasta diversos segles com si es concentra en l'obra d'un sol autor, *gairebé mai no els escriuen els historiadors*.

No hi ha dubte, al mateix temps, que la història del pensament -tal com succeeix amb la història de la música, de l'art o de la literatura- es recolza en una tradició que li imposa les seves categories i perioditzacions. Però les històries de l'art les solen escriure els historiadors que s'han especialitzat en art, i no pas els artistes; de la mateixa manera, la major part de les històries de la ciència són obra d'historiadors professionals de la ciència i no pas dels científics mateixos. I, en canvi, és un fet incontrovertible que *les històries de la filosofia sempre han estat escrites per filòsofs*.

Dues concepcions dispars de la història de la filosofia es disputen l'hegemonia:

a. La que defensa el relativisme històric i pressuposa que cada societat i cada època afavoreixen unes modalitats de pensament tan peculiars que sovint esdevenen irreconciliables. Així l'historiador de la filosofia es converteix en una espècie d'etnòleg que explora uns àmbits de reflexió que sembla que tenen poc a veure els uns amb els altres. Els discursos filosòfics que investiga se li solen mostrar heterogenis fins al punt que aparenten no compartir cap mena de categorialitat.

b. La que pressuposa la unitat del pensament, i llavors apareix el problema de comprendre com s'ha descabdellat al llarg del temps. La seva evolució se sol concebre com una progressió de moments contradictoris (Hegel, per exemple) o bé com un encadenament d'edats successives (és el que fa Comte). La historiografia del pensament adopta un historicisme exacerbat, enèrgicament expressat per un cèlebre axioma hegelian. Per a aquest autor, la filosofia és "un sistema que es desenvolupa (*ein System in der Entwicklung*)", de manera que "estudiar la història de la filosofia és estudiar la mateixa filosofia (*das Studium der Geschichte der Philosophie [ist] das Studium der Philosophie selbst*)".

Que la filosofia té una història, ningú que sigui prou assenyat gosarà posar-ho en dubte. La qüestió realment interessant és esbri-

nar si la filosofia té una història amb el mateix caràcter banal que la tenen totes les altres disciplines, o bé si el fet de tenir una història incideix enigmàticament en la manera com la filosofia se sol concebre a si mateixa.

Es tracta d'esbrinar si aquesta disciplina té dret a formular judicis de valor sobre les idees i les doctrines del passat. Però una cosa és el dret, i una altra, la realitat dels fets. La història de la filosofia no se sol acostumar amb les proposicions que només tenen un abast descriptiu i, en general, s'afanya a introduir enunciats avaladors en el seu discurs. I com que la història del pensament no se sap desentendre de les tasques d'avaluació, rarament deixa de banda les operacions interpretatives. Aquesta percepció optimista de les activitats historiogràfiques, és clar, invita subreptíciament a transposar en els esquemes conceptuals contemporanis -tot i procurar minimitzar les inevitables distorsions- les idees que ens ha lliurat el passat de la filosofia.

La proliferació actual de treballs sobre la història de la filosofia, efectivament, no sols fa difícil delimitar l'àmbit propi d'aquesta disciplina, sinó que tampoc no arriba a justificar mai els esquemes i les categories que fan servir els seus conreadors. Per això potser convindria encarar-se fredament amb la situació, i no sobrevalorar el protagonisme de la historiografia en la recerca filosòfica contemporània, per més que l'esmentada inclinació historista predomini als països de l'Europa continental.

Els seus detractors no s'estan pas d'assenyalar que, al cap i a la fi, la historiografia filosòfica és un "discurs secundari" que té com a finalitat preponderant evocar un "discurs primari" específic. Afirment que aquesta i no pas cap altra és la tasca que ha de dur a terme, i no es deixen impressionar per les pretensions dels historiadors. Ni la historiografia pot fer que el pensament del passat digui més del que realment diu, afirmen els seus crítics, ni té cap dret a presentar-se com un inapel·lable tribunal legitimador. Mantenen que el discurs de la història de la filosofia és parasitària d'un altre discurs, o sigui que determina un discurs que, palesament, preval per damunt d'ell. Malgrat tot, cal no oblidar que només en casos excepcionals en resulta una simple paràfrasi, o bé una banal recapitulació del discurs "primari".

El cert és que el discurs que els seus crítics titllen de "secundari" pot ser un valuós auxiliar de la recerca filosòfica quan assoleix

el seu propòsit: llegir en els textos del passat el que ells mateixos són lluny d'afirmar ostensiblement. Per aquesta raó, la reflexió historiogràfica hauria d'elucidar, primer de tot, si en filosofia és legítim contraposar un discurs secundari que només seria "historiogràfic" i un discurs primari que sí que seria creatiu. Que alguns escèptics davant l'historicisme hagin denunciat aquest dilema com a merament formal no ha de fer-nos dubtar que filosòficament són rellevants.

L'historiador de la filosofia mai no es pot desentendre de l'horitzó reflexiu que li permet abordar el tema històric que li interessa. Fins i tot en les ocasions més favorables per a la recerca, efectivament, fóra il·lús pretendre que l'historiador es dissociés del tot de les seves conviccions filosòfiques. Això és cert fins al punt que l'operació de comparar doctrines comporta d'antuvi que l'historiador exerceixi l'autocrítica. És indispensable que identifiqui preventivament els seus propis partidismes.

Pel que fa a la possibilitat de captar objectivament el passat, de tota manera, convé que tinguem en compte un cert nombre de matisacions. La història de la filosofia, com és notori, acostuma a admetre que la seva tasca de cap manera no és equiparable a les altres modalitats del coneixement històric. La converteix en una disciplina històrica atípica, sobretot, la seva propensió a concedir un caràcter propi (o sigui ahistòric, al cap i a la fi) a l'ingredient de positivitat filosòfica que impregna qualsevol doctrina. La historiografia del pensament no només sol creure que mai no podrà reduir aquesta positivitat a les circumstàncies històriques que la van propiciar. Sobretot afirma el seu caràcter no estrictament històric en considerar-la opaca per a tota lectura que la vulgui percebre com un "esdeveniment" més de la pròpia història. Un esdeveniment, és clar, vinculat a tots els altres, i -igual que ells- sotmès a complexíssimes determinacions d'ordre ben divers.

En tot cas, no hi ha dubte que el *dictum* de Ranke descriu la intenció preponderant de la historiografia filosòfica. Per damunt de tot, importa "no jutjar el passat en profit dels anys futurs", atès que en el cas de la filosofia convé mostrar en primer lloc "com es va pensar realment" -"*Wie es eigentlich gedacht*", hauria dit un Ranke especialitzat en la història del pensament. Aquest confinament històric de totes les doctrines, precisament, ha estat formulat amb una força inusitada pel filòsof contemporani Odo Marquard. Segons ell, la filosofia de la història manté que la veritat

dels enunciats filosòfics (com la de tots els altres enunciats) depèn de la seva gènesi, totalment o en part. O sigui que, juntament amb els enunciats sobre la seva pròpia història, la filosofia de la història lliura també enunciats històrics. Concep el seu propi pensament, en una paraula, com la realització d'un pertànyer (*der Vollzug einer Zugehörigkeit*). Creu que quan el realitza és vertader, i que no ho és en el cas contrari. És a dir, que s'entén a si mateixa, i també entén les altres filosofies (sense preocupar-se gaire de com s'entenen a si mateixes), apel·lant a les circumstàncies històriques que les han fet néixer.

La història del pensament ha de justificar pels seus propis mitjans la preocupació de la filosofia pel seu passat. Només així arribarà a allunyar la sospita que els interessos que l'empenyen són de tipus estètic i contemplatiu. Tothom qui conrea la història de la filosofia ha de fer front al problema que planteja la significació filosòfica d'aquesta disciplina. Sobretot ha de ser conscient que una aporia d'abast escandalós sobre la història i la veritat li fa la feina difícil.

218

D'una banda, és palès que les filosofies se succeeixen, tot i contradir-se les unes a les altres; com que llavors la veritat sembla voluble, l'escepticisme sol estar a l'aguait. D'altra banda, és difícil renunciar a l'ideal d'una veritat que mai ningú no podrà rebutjar. Això és cert fins al punt que alguns autors condemnin globalment com una història dels errors la processó d'unes doctrines que es contradiuen.

Les reaccions més habituals a aquest entrebanc solen ser l'eclecticisme i el postulat que una lògica immanent orienta la història. En el primer cas, s'afirma distretament que en el fons tots els grans sistemes de pensament diuen el mateix, i que potser ens podrem aproximar a la veritat si sintetitzem aquestes doctrines. El segon cas està compromès amb la idea que la filosofia té una història interna. Es postula que una unitat d'intenció es manifesta en la manera com el pensament s'ha descabdellat al llarg del temps, i que, per tant, a l'historiador li pertoca esbrinar quina llei governa aquest progrés intern.

L'avantatge d'aquesta solució és que els avatars de la filosofia hi apareixen deslligats dels processos ideològics, economicosocials o, fins i tot, lingüístics. Com que atribueix un sentit a la història, i alhora reconeix en el pensament una dinàmica pròpia, el postulat

d'una lògica històrica immanent dóna un sentit real a l'expressió "història de la filosofia", perquè la concep com la història de la "filosofia única i real" que subrepticiament ha animat totes les filosofies "manifestes".

Abstract

In this article, Prof. Francesc Torralba synthetically presents the main elements to develop the history of contemporary philosophy, a subject he has been giving for more than a decade at the Faculty of Philosophy of Catalonia. He explores the sense and limits of this discipline and its inherent problems, following Prof. Eusebi Colomer's mastery.